

The process of developing analytical literacy among high school students

Majid Ebadi Sharafabad¹, Shahram Ranjdoust^{2*}, Mohammad Azimi³

پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۰۲/۲۹

دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۱۲/۲۵

Accepted Date: 2021/06/19

Received Date: 2021/03/15

Abstract

The aim of this study was to investigate the process of formation of analytical literacy in high school students. The present study uses the data theorizing method of the foundation to provide a model for teaching analytical literacy in Iran. This research is in the interpretive group in terms of the dominant paradigms of research. Semi-structured interview technique and purposive sampling method were used to collect the required data. The interviewees of this research are experts and professors of educational sciences, curriculum planning. The research data were analyzed by open coding method which is specific to the contextual approach and conceptual, main and macro categories were extracted and finally the pattern of analytical literacy training including causal, structural, intervening factors as well as strategies for analytical literacy training and implementation consequences. The correct system of analytical literacy training is provided. According to the research results, the main category includes education General topics are education (comprehension, teaching tools and techniques), study management (book budgeting, study time management) which can be used to design, develop and implement an analytical literacy training program in Iran.

In the field of causal factors (planning and cultural management of the family, reaching the desired level of literacy, using the Internet of Things, the emergence of distance education, enjoying life opportunities, avoiding the consequences of unipolar education) in the field of structural factors (subculture_country_city, The country's educational system, family culture), were identified in the field of intervening factors (complexity of analytical components, inherited characteristics such as intelligence, household

1. Ph.D. student of curriculum planning Department, Marandbranch, Islamic Azad University, Marand, Iran

2. Department of curriculum planning, Marandbranch, Islamic Azad University, Marand, Iran

Corresponding authors:

Email: dr.Ranjdoust@gmail.com

3. Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Farhangian University, Tehran, Iran

economic conditions). Persons with the analytical literacy, have three abilities in reading and writing: reading ability and answering to smart argumentation and recognition ability (analytical reading), ability for making convincing reason wisely (analytical writing), and recognition ability for analyzing reasons or except that. Also, schools and educational centers assign the responsibility of analytical reading and writing education to periods as critical thinking skills or argumentation that is teach by specific group. These periods provide opportunities for students to participate in analyzing and making reason and argumentation and then exercise actively. In here, work results are encouraging: psychological studies as research made by Quen, Shaw and Felton showed that students who pass critical thinking periods can evaluate rhetorical content as written and verbal matters and also they can develop some facilities with regard to collecting and assessment cases. But system given special periods has limitations. In this cases, they can access to analytical skills via working at periods that have no certain duty for offering educational skills. Evidently this self-training is harmful and destructive. Not only this but also, analytical literacy is process that necessarily take place with time passed. It means that students with necessary instructions must practice and develop their analytical skills in reading and writing continually. This action can and must be expand more than critical thinking class in environments with various planning offered by schools and educational centers. It is possible that teachers obligate your students to learn analytical reading and writing to strengthen analytical literacy according to current models. Teachers must persuade your students to do analytical thinking as reading and writing duty appropriately. We grow up with given information. We need to adopt the learned critical positions and to avoid from accepting cases and matters passively. New students communicate with more information sources that are more than their age and conditions. Just as they study sources and references, the need of questioning occur at them. They need to understand what is writer's intention (perez-pena, 1997). Start point is important to help to students for analytical intelligence in order to realizing writer's positions and ideas and written matters. Also educational environment is important to strengthen analytical literacy such as teacher and classroom (Ravitch, 1974). Analytical approach is considerable for important attitude and for the time of using analytical manner in learning. In this approach, not only students play with picklock role, but also they examine/check case by critic's window (Street, 2005). The found results show that that factors of mental skills, training teachers system, course content, hard and software, free thinking, percipience and intuition, analyzing in field of educational environment and system are been confirmed as important elements and necessary action must be done for creating and

making appropriate conditions. Increasing growth of science and technology has effected on different dimensions of human life. With considering to forming analytical literacy, it must be paid attention to the growth and prosperity in mental needs (mental skills). One student must have appropriate mental and spiritual position for access success in this area. Recently more teachers and psychologists have found that mental factors are effective on learning results and sometimes this case is determinative factor. But however, experiences show that mental elements are not paid attention for teachers and students and their parents and all teachers and students and their parents must get trained special skills to be fulfilled mental needs of students. With regarding general thinking, Critical thinking is higher level than reasoning/argumentation. Education of new generation is the first most important step for reaching to goal/aim and its main element is the education of their teachers. Teachers as being guide role for students, must specialize up-to-date knowledge in addition to their expertise in teaching discipline. Officials have duty to provide educational principles with technical surveillance; because main aim of acquisition is being the queen of mind in useful scientific findings nor superficial and old scientific materials. Creative teacher has more mental and brain precipitation and he feels less disability and deficiency. He is ready to discourse with students patiently and encourage them to creating new and fresh thought. self-centeredness, questioning activity, critical thinking, nonresistance against changing, increasing focus, having desire for learning, understanding and analyzing, creating conflict in students' thinking process in field of developing process are been confirmed as important elements and must take the necessary measures to create the appropriate conditions. Educational institutions are one of the infrastructure and important institutions in society because of having the important role in education and training next generation. Because most important form of human interaction is the communication that is founded based on question and answer. Therefore questionnaire as a skill is required at all levels of community interaction. Students' acquaintance with questionnaire and creating motivation for planning question, can be intensifier and helpful for the mechanism of making question and develop this ability in students. In other words, increasing confrontation of students with the astonished and challenging materials and their involvement with topics and their feeling need to find solution lead to strengthen the abilities to question and to try for again cognitive balance of learners.

Keywords: analytical literacy, high school education, Grand theory, the process of formation.

فرآیند شکل‌گیری سواد تحلیلی در دانش‌آموزان متوسطه

مجید عبادی شرف‌آباد^۱، شهرام رنج‌دوست^{۲*}، محمد عظیمی^۳

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی فرآیند شکل‌گیری سواد تحلیلی در دانش‌آموزان متوسطه با استفاده از روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد به ارائه الگویی جهت آموزش سواد تحلیلی در ایران پرداخت. این پژوهش از حیث پارادایم‌های پژوهش، در گروه تفسیری قرار می‌گیرد. جهت جمع‌آوری داده‌ها از تکنیک مصاحبه و روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد. مصاحبه‌شوندگان این پژوهش را متخصصین و اساتید علوم تربیتی، برنامه‌ریزی درسی تشکیل دادند. داده‌های پژوهش به روش کدگذاری باز مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و مقولات مفهومی، اصلی و کلان استخراج و در نهایت الگوی آموزش سواد تحلیلی ارائه گردید. با توجه به نتایج مقوله اصلی شامل آموزش سرفصل‌های کلی، آموزش (درک‌مطلب، ابزارها و تکنیک‌های آموزشی)، مدیریت مطالعه (بودجه‌بندی کتاب، مدیریت زمان مطالعه) می‌باشد که جهت طرح، تدوین و اجرای برنامه آموزش سواد تحلیلی در ایران می‌توان از آن بهره برد. در زمینه عوامل علی (برنامه‌ریزی و مدیریت فرهنگی خانواده، رسیدن به حد سواد مطلوب، استفاده از اینترنت اشیا، ظهور آموزش از راه دور، بهره‌مندی از فرصت‌های زندگی، اجتناب از مواجهه با پیامدهای آموزش تک‌قطبی) در زمینه عوامل ساختاری (خرده‌فرهنگ کشور_استان_شهر، سیستم آموزشی کشور، فرهنگ خانواده)، در زمینه عوامل مداخله‌گر (پیچیدگی مؤلفه‌های تحلیلی، ویژگی‌های ارثی از قبیل هوش، شرایط اقتصادی خانوار) شناسایی گردیدند.

واژه‌های کلیدی: سواد تحلیلی، آموزش متوسطه، گراند تئوری، فرآیند شکل‌گیری.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. دانشجوی دکتری تخصصی برنامه‌ریزی درسی، واحد مرند، دانشگاه آزاد اسلامی، مرند، ایران

۲. گروه برنامه‌ریزی درسی، واحد مرند، دانشگاه آزاد اسلامی، مرند، ایران

*نویسنده مسئول:

Email: dr.Ranjdoust@gmail.com

۳. استادیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران

مقدمه

اهداف بسیاری در خواندن یک متن وجود دارد، جهت کسب اطلاعات بیشتر در مورد یک مقاله یا موضوع، برای پاسخ به یک سؤال ویژه، برای پیدا کردن جزئیات دیگر که ممکن است تصویر روشن‌تری از یک موضوع ارائه دهد. خوانندگان باید از علت مطالعه خود آگاه باشند. بیشتر اوقات وقتی در مدرسه هستید، هدف شما از مطالعه این است که مطالب به شما اختصاص داده شده است. سواد تحلیلی زبانی عملی است که بر نقش توانمندساز سواد در تغییر شکل دنیای افراد تأکید می‌کند. ویژگی مهم سواد تحلیلی آگاهی از رابطه زبان و قدرت است. به عبارت دیگر، دسترسی به منابع قدرت از طریق شکل‌گیری مهارت‌های زبانی امکان‌پذیر است. فرد با داشتن چنین سوادی، با جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات مناسب و سازمان‌دهی آن، به اهداف موردنظر دست یافته و از آن برای تولید دانش استفاده می‌کند (Schaefer, 2006).

منظور از سواد تحلیلی توانایی شناخت، ارزیابی و تحلیل نظریه‌های مختلف با استدلال‌های منطقی و اصولی بدون هرگونه تعصب و پیش‌فرض‌های قومی ایدئولوژیک است (UNESCO, 2004). کروکس بیان می‌کند گفتمان استدلالی در ارتباطات مردمی و فکری نقش مرکزی را ایفا می‌کند و افراد نیاز دارند در خواندن و تحلیل مباحث توانا شوند. این محقق این نوع صلاحیت و توانایی را سواد تحلیلی می‌نامد. افرادی که از نظر تحلیلی سواد دارند سه توانایی را در خواندن و نوشتن خود بروز می‌دهند: توانایی خواندن و پاسخ دادن به یک استدلال باهوشمندی و قدرت تشخیص (خواندن تحلیلی)، توانایی ایجاد استدلالی که از نظر منطقی متقاعدکننده است (نوشتن تحلیلی) و توانایی تشخیص زمانی که تحلیل‌های استدلالی موردنیاز بوده و یا موردنیاز نیست (Crooks, 2008). در خصوص اهمیت سواد تحلیلی می‌توان گفت؛ لئون سندرک در سال ۱۹۹۸ بیان می‌کند مواجهه با هزاره بعدی نه تنها نیازمند سواد فنی و تحلیلی است بلکه نیازمند سوادهای چند فرهنگی، اکولوژیک و طراحی به‌عنوان عناصر اصلی برنامه‌ریزی درسی مدارس است (Curry, 1999). نقطه شروع برای کمک به دانش‌آموزان برای آگاهی تحلیلی به‌منظور پی بردن به موضع و ایده‌های نویسنده و مطلب نوشته شده بسیار اهمیت دارد (Grabinger, 1996). همچنین محیط‌هایی که برای دانش‌آموز به‌منظور تقویت سواد تحلیلی مهم است از جمله آن می‌توان به معلم و کلاس درس اشاره کرد (Ravitch, 1974). رویکرد تحلیلی به‌عنوان یک رویکرد مهم قابل توجه است و اینکه دانش‌آموزان چه زمانی در یادگیری از منظر رویکرد تحلیلی استفاده می‌کنند. در این رویکرد دانش‌آموزان نه تنها نقش قفل‌شکن دارند بلکه از دریچه یک منتقد مطلب را بررسی می‌کنند (Street, 2005).

به عبارت دیگر دانش‌آموزان این قدرت را دارند تا روش‌های متفاوتی را با رویکرد تحلیلی انتخاب کنند این مطلب منعکس‌کننده آنچه که دورانث و گرین (۲۰۰۱) تحت عنوان زبان به‌عنوان یک الگوی اجتماعی، سواد و یادگیری فن‌آوری و یک نگاه تحلیلی اجتماعی و فرهنگی به گفتمان و عمل است در نتیجه دانش‌آموزان را با سؤالاتی در حوزه تفکر تحلیلی به چالش می‌کشد. خواندن از نگاه تحلیلی فقط درک کلمات نیست بنابراین دانش‌آموزان با آن موردسنجش قرار نمی‌گیرند (Perez-Pena, 1997). خواندن متون به شکل تحلیلی دو نوع مهارت را می‌طلبد: قدرت تجزیه و تحلیل و ارزیابی اطلاعات و منابع. هدف از این کار تبدیل کردن دانش‌آموزان به منتقدان و تحلیل‌گران در زندگی روزمره برای درک منابع اطلاعاتی است (Lindemann, 1995). سؤالی که در ذهن متبادر، می‌گردد آن است که چگونه می‌توان چنین مهارت‌هایی را در افراد پرورش داد؟ شاید عوامل بسیار زیادی در رشد و بالندگی این‌گونه مهارت‌ها نقش داشته باشند، اما اگر بخواهیم از بعد نظام آموزشی به آن نگاه کنیم با چالش‌ها و انتقادات فراوانی روبرو می‌شویم. مثلاً از جمله انتقادات رایج از مدل سنتی، عدم وجود یک نظام اثربخشی و روش‌های آموزشی مؤثری است که قادر به تسهیل پرورش مهارت‌های تفکر تحلیلی، انتقادی و خلاق باشد تا از توانایی تعمیم یادگیری خود به موقعیت‌های مشابه و دیگر برخوردار باشند (Bransford & et, 1989).

آنچه واضح است سواد تحلیلی چه به‌تنهایی و چه به‌عنوان سواد لازم برای اثربخشی سایر انواع سوادها (از جمله سواد رسانه‌ای، اینترنتی و انتقادی) در هزاره سوم اهمیت مضاعفی می‌تواند داشته باشد. اما مسئله اصلی در خصوص این سواد نبود شناخت کاملی از آن، ویژگی‌ها و مؤلفه‌های آن و کاربست ضعیف و حتی عدم استفاده آن و عدم اجازه برای شکوفایی آن به‌عنوان راهی برای ایجاد رفتارهای انتقادی و تحلیلی است و بدیهی است تا زمانی که شناخت ما نسبت به سواد تحلیلی کامل نگردد نمی‌توان برای توسعه و یا آموزش آن نیز اقدامی انجام داد. با توجه به اینکه آموزش و پرورش وظیفه اصلی تعلیم و تربیت اعضای جامعه و به‌نوعی سوادآموزی شهروندان را از سنین پایین بر عهده دارد و باید فراگیران را برای رؤیایی با چالش‌های زندگی در حال تغییر و غیرقابل پیش‌بینی امروزی آماده نماید و امروزه گستره انواع سوادهای قابل ارائه وسیع‌تر شده است به نظر می‌رسد سواد تحلیلی نیز یکی از سوادهایی باشد که باید مدنظر برنامه‌ریزان آموزشی قرار گیرد که متأسفانه تاکنون مورد توجه نبوده است. بر این اساس هدف از تحقیق پیش رو مطالعه فرآیند شکل‌گیری سواد تحلیلی در دانش‌آموزان متوسطه است.

سواد تحلیلی

تحلیل شکل مهمی از گفتمان است که در قلب فرهنگ روشنفکری مردمی نهفته است. خواندن و نوشتن تحلیلی براساس الگوی مشترکی است این الگو قالب‌هایی را پیشنهاد می‌کند که دانش‌آموزان را ترغیب می‌کند که درگیر عکس‌العمل تحلیلی متناسب با وظیفه آن‌ها در قبال مطالعه و نوشتن باشد (Brooke, 1987).

محاسن و معایب الگوی نوشتن و خواندن تحلیلی زیاد است به‌طور خلاصه فواید آن را می‌توان این‌گونه اشاره کرد:

۱- الگوها این پتانسیل را دارند که رمز و راز را از خواندن و نوشتن تحلیلی باز کنند الگوها یک چهارچوب محکمی در مورد عکس‌العمل دانش‌آموزان درباره موضوع آن‌ها ارائه می‌دهند. در پیروی از این الگوها دانش‌آموزان اطمینان حاصل می‌کنند که مفاهیم را توسعه می‌دهند و اینکه آن‌ها از تجزیه و تحلیل درست سؤالاتی را می‌پرسند در یک موقعیت خاص که البته آن‌ها شاید نتوانند به سؤالات به‌درستی پاسخ دهند (Street, 2005). دانش‌آموزان می‌توانند این اطمینان را حاصل کنند که از ساختاری برای تحلیل برخوردار هستند و پیروی از این ساختار به معنی این است که آن‌ها در یک جریان تحلیلی پیش می‌روند (Tyack, 1995).

۲- سؤالات موجود در الگوی نوشتن، اندیشه عکس‌العمل را مورد حمایت قرار می‌دهد این بدان معنی است که سؤالات دانش‌آموزان را برای فکر کردن در مورد افکار خود و دیگران ملزم می‌کند. پاسخ به این سؤالات باعث می‌شود دانش‌آموزان از تعصبات و اعتقادات خاص خود دور شده و عقاید دیگران را نیز قبول کنند. همچنین آنان نظرات خود را در برابر اعتراضات احتمالی آزمایش می‌کنند. مشارکت در این نوع پرس‌وجوی تحلیلی می‌تواند باعث افزایش آگاهی و شناخت دانش‌آموز شود و شناخت حقایق برای آن‌ها عمیق‌تر درک گردد (Sklar, 1997).

۳- الگوهای خواندن و نوشتن تحلیلی در تمام برنامه‌های درسی مدارس دارای کاربردهای گسترده‌ای هستند این اما بدان معنی نیست که این الگوها در کل جهان موردقبول همه باشند در چنین حالتی دانش‌آموزان باید سومین مهارت موردنیاز برای سواد تحلیلی را یاد بگیرند: مهارت تشخیص اینکه چه تحلیل استدلالی لازم است و چه زمانی لازم نیست (Russell, 1995). وقتی ما مدرسه بودیم اعتقاد داشتیم همه چیز را می‌دانیم و می‌خوانیم. ما هرگز این سؤال را از خودمان نکرديم که چه کسی این مطالب را می‌نویسد و از نوشتن آن چه هدفی دارد؟ (Shor, 1999).

دانش‌آموزان این قدرت را دارند تا روش‌های متفاوتی را با رویکرد تحلیلی انتخاب کنند این مطلب منعکس‌کننده آنچه دوران و گرین (۲۰۰۱) تحت عنوان زبان به‌عنوان یک الگوی اجتماعی، سواد و یادگیری فن‌آوری و یک نگاه تحلیلی اجتماعی و فرهنگی به گفت‌وگو و عمل است در نتیجه دانش‌آموزان را با سؤالاتی در حوزه تفکر تحلیلی به چالش می‌کشد. خواندن از نگاه تحلیلی فقط درک کلمات نیست بنابراین دانش‌آموزان با آن موردسنجش قرار نمی‌گیرند (Perez-Pena, 1997). خواندن متون به شکل تحلیلی دو نوع مهارت را می‌طلبد: قدرت تجزیه و تحلیل و ارزیابی اطلاعات و منابع. هدف از این کار تبدیل کردن دانش‌آموزان به منتقدان و تحلیل‌گران در زندگی روزمره برای درک منابع اطلاعاتی است (Lindemann, 1995).

اصول سواد تحلیلی

تعدادی از اساسی‌ترین مسائلی که بین نویسنده و دانش‌آموز به‌عنوان خواننده قرار دارند و لازمه درک آن داشتن سواد تحلیلی است بر موضوعاتی از جمله قدرت تأمل، تحول و عمل تأکید دارد. هنگامی که دانش‌آموز تعهد بر یادگیری به‌صورت تحلیل را بر خود فرض می‌داند ما به‌عنوان معلم آن‌ها را برای تجزیه و تحلیل‌هایشان راهنمایی می‌کنیم (Shor, 1999).

داشتن تفکر تحلیلی باعث می‌شود که فرد از شواهد و نظریات موجود بالاترین درک را داشته باشد تا نظرات و معانی را که در پشت هر مسئله مهمی وجود دارد را آشکار سازد. تعلیم و تربیت بر پایه تفکر و مبتنی بر خردورزی، نقد و تغییر به هدف‌های عمده آموزشی توجه می‌کند. تفکر تحلیلی می‌تواند سبب رشد فرآیندهای فکری از طریق گذر به فراتر از نگرش‌ها و تصورات خودمحورانه و توسعه دامنه تجربه دانش‌آموزان باشد (Mayher, 1997).

برانگیختن علاقه دانش‌آموزان برای رشد فکری و روی آوردن به تفکر انتقادی، گرایش به از بین بردن تعصبات ذهنی و منفی و دوری از انفعال ذهنی، گرایش به پرسشگری، جستجوی دلایل، سعی در کامل کردن اطلاعات از منابع معتبر، عدالت و انصاف و دقیق و حساس بودن نسبت به احساس دیگران، پرورش خودآگاهی، رشد و گفتگوی درونی و یادگیری از طریق توجه به تفاوت‌های فردی و درک و پذیرش مخالفت‌ها، همگی از ویژگی‌های تفکر تحلیلی هستند که جامعه از طریق مدارس باید در پی پرورش آن باشد (Marzano, 2004).

تحقیقات کوک و مول (۲۰۰۱) اشاره به روش‌های یادگیری مبتنی بر ترویج تفکر تحلیلی، حل مسئله، مشارکت فعال و شناسایی نیازهای یادگیری، بحث و گفتگوهای خلاق و یادگیری از همسالان و ادغام و تولید دانش است که در این حالت یادگیری واقع‌بینانه‌تر می‌شود (Wertz, 2013).

سواد تحلیلی روی موضوعات بسیار بااهمیتی چون تأمل، تفکر و عمل کردن مانور می‌دهند. سواد تحلیلی یک دانش‌آموز را به‌عنوان یک خواننده در فرایند خواندن فعالانه برای سؤال کردن تشویق می‌کند. همچنین از دانش‌آموزان می‌خواهد که درستی عقاید مختلف را در مطالب نوشته شده حدس زده و در مورد آن مطلب سؤالات سخت‌تری را مطرح کند و چگونگی ایجاد آن مطالب نوشته شده را با مراجعه به پیشینه و آینده آن تشخیص دهد (Bulgurcuoglu, 2016).

وارناک (۱۹۸۹)، اشاره می‌کند که نویسنده یک مطلب با دیدگاه تحلیلی یک مطلب را می‌خواند و تصمیم می‌گیرد که چگونه بنویسد. استفاده از سواد تحلیلی آن برتری ذهنی و فکری را از نویسنده دور می‌کند و یک رابطه پیشرفته و برابر و یک حالت تعادل بین خواننده و نویسنده مطلب را برقرار می‌کند و به خواننده این اجازه را می‌دهد آن متون را از زوایای مختلف بدون هیچ‌گونه تعصبی بررسی کند (Shor, 1999).

سواد تحلیلی در برنامه درسی

در هر کلاس معلمان تصمیم‌ساز و هدایت‌گر هستند و نحوه شکل‌گیری نگرش‌ها و مواضع دانش‌آموزان را نظارت و بررسی می‌کنند و مطالب و محتوای آموزشی را برای دانش‌آموزان تشریح می‌کنند و آنان را به سمت یادگیری و نوشتن هدایت می‌کنند. بنابراین کلاس درس به‌عنوان یک ساختار ارگانیکی که توسط معلم هدایت می‌شود تا یادگیری‌های دانش‌آموزان در آن ساخته شود تا به‌واسطه این دانسته‌ها در پایان مورد ارزشیابی قرار گیرند (Graff, 2002).

- دانش‌آموزان ویژگی‌های انواع مختلف متون را تحلیل می‌کنند به‌عنوان مطلبی که اطلاع‌رسانی می‌کند یا به‌عنوان بیانی برای سرگرمی است مانند طبقه‌بندی بلوم که بر مهارت‌های سطح بالای تفکر تأکید می‌کند؛
- دانش‌آموزان با حالت مختلف نقطه نظرات خود را بیان می‌کنند و ایده‌ها به طرق مختلف بیان می‌شوند از جمله بحث و گفتگو، طراحی، اجرای نمایش و غیره؛

- فناوری‌های آموزشی این امکان را به دانش‌آموزان می‌دهد تا تعداد بی‌شماری از متون اطلاعاتی را دریافت کرده و آن‌ها را ارزیابی کند. بدون محدودیت خواندن از مواضع تحلیلی نیازمند زیر سؤال بردن معنی‌دار متون و بررسی منشأ دیدگاه نویسنده و به چالش کشیدن آن می‌باشد؛
- با استفاده از سواد تحلیلی مطالب و متون به صورت ابزاری تعاملی برای کشف معانی پنهان تبدیل می‌شود و سؤالات به صورت مفهومی و نه صرفاً برای پاسخ‌دهی مطرح می‌شوند (Graff, 2002).

پیشینه پژوهش

شور (۱۹۹۹) در پژوهشی تحت عنوان سواد تحلیلی چیست بیان می‌کند که ما همان چیزی هستیم که می‌گوییم و انجام می‌دهیم. روشی که ما با هم گفتمان می‌کنیم در شکل دادن رفتار و تفکر ما به ما کمک می‌کند. از طریق کلمات ما خود را در جهانی که در حال توسعه است قرار می‌دهیم. آن جهان در حال توسعه به ما می‌گوید تا هویت متفاوتی را تولید کنیم و در زندگی روبه‌جلو حرکت کنیم. در اینجا سواد تحلیلی برای سؤال از روابط قدرت و گفتمان موجود بکار گرفته می‌شود. این نوع سواد وضع موجود را در رشد و توسعه اجتماعی برای تلاش در کشف مسیرهای جایگزین به چالش می‌کشد و پیوندهای سیاسی و شخصی، عمومی و خصوصی، جهانی و محلی، اقتصادی و آموزشی برای تجدیدنظر در زندگی و ارتقاء عدالت به جای نابرابری را مورد توجه قرار می‌دهد. زمانی که ما سواد تحلیلی داریم در تلاش برای توسعه مداوم و برای روشن کردن تصویر ذهنی که از جهان داریم عمل می‌کنیم بنابراین سواد تحلیلی استفاده از زبان و قدرت آن برای زیر سؤال بردن ساختمان اجتماعی جامعه است. سواد تحلیلی ما را به سویی سوق می‌دهد که با نظریه‌هایی که روبرو می‌شویم از خود بپرسیم که چگونه شکل گرفته‌اند (Shor, 1999). کروکس (۲۰۰۸) در مقاله‌ای با عنوان توسعه سواد تحلیلی: یک الگوی رویکردی بیان می‌کند، افرادی که از نظر تحلیلی سواد دارند سه توانایی را در خواندن و نوشتن خود بروز می‌دهند: توانایی خواندن و پاسخ دادن به یک استدلال باهوشمندی و قدرت تشخیص (خواندن تحلیلی)، توانایی ایجاد استدلالی که از نظر منطقی متقاعدکننده است (نوشتن تحلیلی) و توانایی تشخیص زمانی که تحلیل‌های استدلالی مورد نیاز بوده و یا مورد نیاز نیست (Crooks, 2008). شریفی و همکاران (۱۳۹۹) به ارائه مدلی برای دستیابی به هدایت تحصیلی کارآمد دانش‌آموزان در نظام آموزشی ایران پرداخت. نتایج نشان داد که ابعاد مدل کارآمد هدایت تحصیلی دانش‌آموزان به ترتیب استعدادیابی، عوامل قانونی، خط‌مشی‌های کارآمدی، ساختاری و مدیریتی، فناوری اطلاعات و ارتباطات، دانش‌مداری و خانوادگی-اجتماعی هستند. در تحلیل عاملی اکتشافی، همه ابعاد و مؤلفه‌ها

دارای بار عاملی بالای ۰/۵۱ بودند، لذا تأثیر همه ابعاد و مؤلفه‌ها بر کارآمدی هدایت تحصیلی دانش‌آموزان تأیید شد (sharifi&et, 2020). بابائی مجرد و فتح‌آبادی (۱۳۹۸) در پژوهشی به مقایسه تأثیر آموزش‌های آواشناسی و زبان کامل بر سواد نوشتاری دانش‌آموزان پسر پایه اول ابتدایی پرداختند. نتایج نشان داد که عملکرد گروه آموزشی زبان کامل در خرده آزمون املا بهتر از عملکرد گروه آواشناسی بود. در خرده آزمون بیان نوشتاری تفاوت معناداری میان دو گروه مشاهده نشد. این پژوهش تلنگری است برای بررسی اثربخشی روش آموزش نوشتن فعلی و نتایج آن قابل استفاده برای طیف وسیعی از مربیان و مسئولین آموزشی پایه اول ابتدایی است تا بتوانند در روش تدریس آموزش نوشتن خود تجدیدنظرهای لازم را انجام دهند (Babaiemojarad, Fathabadi, 2020). کریمیان (۱۳۹۷) در پژوهشی به بررسی شیوه‌های تدریس معلمان با تأکید بر مهارت‌های تفکر انتقادی پرداختند. نتایج نشان داد که، میزان توجه به مهارت تجزیه و تحلیل در روش‌های تدریس معلمان در کل پایه‌های دوره ابتدایی در دروس هدیه‌های آسمان کمتر از میانگین است. مؤلفه مهارت ترکیب در شیوه‌های تدریس معلمان دوره ابتدایی پایین‌تر از میانگین است. میانگین مهارت ارزشیابی در روش‌های تدریس معلمان در کل پایه‌های دوره ابتدایی در کمتر از میانگین است. میانگین مهارت توضیح در شیوه‌های تدریس معلمان در کل پایه‌های دوره ابتدایی گرچه نسبت به مؤلفه‌های دیگر در سطح بالاتری است ولی در مجموع پایین‌تر از میانگین است. در کل توجه به مؤلفه‌های مهارت‌های تفکر انتقادی دوره ابتدایی توجه چندانی نگردیده است. نتیجه پژوهش نشان داد که؛ شکل‌گیری تفکر انتقادی در دانش‌آموزان مستلزم تغییر رویکرد معلمان در روش‌های تدریس است (Karimian, 2018). ابراهیم پور کومله و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی به تبیین ویژگی‌های مطلوب عناصر برنامه درسی مطالعات اجتماعی به منظور ارائه الگویی برای ارتقای مهارت‌های حل مسئله دانش‌آموزان دبستانی و ارزشیابی آن از دیدگاه متخصصان برنامه درسی و معلمان ذی‌ربط پرداختند. یافته‌ها نشان داد که الگوی پیشنهادی برای برنامه درسی مطالعات اجتماعی جهت ارتقای مهارت‌های حل مسئله دانش‌آموزان دبستانی از دیدگاه متخصصان برنامه درسی و معلمان دوره ابتدایی مطلوب بوده است. همچنین، بین دیدگاه این دو گروه در مورد میزان مطلوب بودن الگوی پیشنهادی تفاوت معناداری گزارش نشده است. بنابراین، می‌توان از این الگو برای پرورش مهارت‌های حل مسئله دانش‌آموزان در درس مطالعات اجتماعی دبستان استفاده نمود (Ebrahimpour Koumleh, 2017).

پرسش‌های پژوهش

با عنایت به پرسش اصلی پژوهش (الگوی مناسب جهت آموزش سواد تحلیلی چیست؟) و به دلیل بهره‌گیری از مدل پارادایمی نظریه داده بنیاد و از آنجا که مدل پارادایمی دربرگیرنده مقوله‌ها، شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها است، لذا پرسش‌های این پژوهش حول اجرای مدل پارادایمی مطرح می‌گردد. به دلیل هم‌جنس بودن شرایط علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر هر سه آن اجزا در قالب عوامل مؤثر بر آموزش سواد تحلیلی مدنظر قرار گرفته است (پرسش اول). پرسش‌های این پژوهش به شرح زیر ارائه می‌گردد:

پرسش اول: عوامل مؤثر و ضرورت آموزش سواد تحلیلی چیست؟

پرسش دوم: چه روش‌هایی باید برای دستیابی به آموزش سواد تحلیلی مناسب، انتخاب شود؟

پرسش سوم: محتوا و سرفصل‌های کلیدی جهت آموزش سواد تحلیلی کدامند؟

با توجه به پرسش‌های پژوهش، تحلیل داده‌ها که به توصیف پاسخ به پرسش‌های بالا اختصاص دارد، به صورت توصیفی ارائه شد.

روش پژوهش

این پژوهش از حیث پارادایم‌های غالب پژوهش، در گروه تفسیری طبقه‌بندی می‌گردد؛ بنابراین از حیث روش‌شناسی در دسته پژوهش‌های کیفی قرار می‌گیرد. در این پژوهش از روش کیفی (نظریه داده بنیاد) استفاده گردید. منابع داده‌ها در این راهبرد نیز مانند راهبردهای دیگر عبارت از مصاحبه، مشاهدات میدانی و اسناد و مدارکی مانند دفترهای یادداشت و خاطرات و زندگینامه‌ها، منابع تاریخی، روزنامه‌ها و سایر رسانه‌ها از جمله نوارهای ویدیویی است. همچنین پژوهشگرانی که از راهبرد نظریه داده بنیاد استفاده می‌کنند، مانند سایر پژوهشگران کیفی، مسئولیت و نقشی را که در تفسیر داده‌ها بر عهده دارند، به خوبی می‌پذیرند و تنها به گزارش و بیان دیدگاه‌های افراد، گروه‌ها و سازمان‌های تحت مطالعه اکتفا نمی‌کنند، بلکه مسئولیت تفسیر دیده‌ها، شنیده‌ها و خوانده‌های خود را نیز بر عهده می‌گیرند. تحقیقات کیفی عموماً درصدد کشف مفاهیم و روابط آن‌ها در عرصه طبیعی وقوع پدیده‌ها می‌باشند. اهداف تحقیقات کیفی بر اساس پارادایم و روش مطالعه متفاوت می‌باشد. عموماً محققین کیفی اقدام به توصیف و تفسیر یک پدیده از دیدگاه افراد مشارکت‌کننده در مطالعه می‌نمایند. در این تحقیق به منظور جمع‌آوری اطلاعات موردنیاز از روش میدانی استفاده شده است. روش تحقیق میدانی می‌تواند روشی برای جمع‌آوری داده‌های کیفی در نظر گرفته شود. در واقع محقق باید خودش وارد

میدان شود تا به صورت طبیعی با مسئله روبرو شود. در روش میدانی محقق باید تمام نکات مهم را یادداشت کند تا بعد از اتمام، آن‌ها را جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل کند. این روش اغلب از طریق مصاحبه و مشاهده انجام می‌پذیرد. در نظریه داده بنیاد، الگوی جمع‌آوری داده‌ها متفاوت است. در مطالعه نظریه داده بنیاد فعالیت‌های جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها به طور هم‌زمان صورت می‌گیرد. مصاحبه روش مناسبی برای جمع‌آوری داده‌ها در نظریه داده بنیاد است چراکه مصاحبه‌ها مبتنی بر تجارب و گفتگوهای روزانه زنده هستند و افراد مصاحبه‌کننده فرصتی برای مصاحبه با افراد دیگر در یک موقعیت خاص به صورت چهره به چهره پیدا می‌کنند (Delavar, 2012). در این تحقیق از مصاحبه نیمه ساختاریافته استفاده شده است. مصاحبه نیمه ساختاریافته مصاحبه‌ای است که در آن، سؤالات مصاحبه از قبل مشخص می‌شود و از تمام پاسخ‌دهندگان، پرسش‌های مشابه پرسیده می‌شود؛ اما آن‌ها آزادند که پاسخ خود را به هر طریقی که می‌خواهند پاسخ دهند. البته در راهنمای مصاحبه جزئیات مصاحبه، شیوه بیان و ترتیب آن‌ها ذکر نمی‌شود. این موارد در طی فرایند مصاحبه تعیین می‌شوند. در این تحقیق به منظور نمونه‌گیری، از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شده است. نمونه‌گیری هدفمند یعنی محقق، افراد و مکان مطالعه را از این رو برای مطالعه انتخاب می‌کند که می‌تواند در فهم مسئله پژوهش و پدیده محوری مطالعه مؤثر باشند. در این تحقیق ۳۰ نفر از اساتید و دبیران آموزش متوسطه که دارای حداقل ۱۵ سال سابقه تدریس و مدرک دکتری در زمینه علوم تربیتی، برنامه‌ریزی درسی و مدیریت آموزشی می‌باشند، انتخاب گردیدند.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

تحلیل داده‌ها مطابق با روش نظریه پردازی داده بنیاد طی سه مرحله کدگذاری انجام شده است. اولین گام یافتن مقولات مفهومی در داده‌ها در سطح اولیه از انتزاع بوده است. دومین گام یافتن ارتباطات بین این مقولات است و سومین مرحله مفهوم‌سازی و گزارش این ارتباطات در سطح بالاتری از انتزاع است.

کدگذاری باز: بخشی از فرایند تحلیل داده‌ها است و عبارت است از خرد کردن، مقایسه کردن، مفهوم‌پردازی و مقوله‌بندی داده‌ها. کدگذاری باز طی دو مرحله انجام می‌گیرد: کدگذاری سطح اول که منجر به تولید مفاهیم می‌شود و کدگذاری سطح دوم که حاصل آن ایجاد مقوله‌هاست.

کدگذاری محوری:

فرایند مرتبط سازی مقولات را کدگذاری محوری می‌نامد. چراکه این کدگذاری بر محور مقوله، مرتبط‌سازی مقولات در سطح ابعاد و ویژگی‌های پارادایم اتفاق می‌افتد. در کدگذاری محوری باید شکل محکمی از روابط حول محور مقوله شکل گیرد. در کدگذاری محوری مقولات زیر باید شناسایی شوند:

شرایط علی: حوادث، وقایع و اتفاق‌هایی که به وقوع یا گسترش پدیده می‌انجامد. پدیده (مقوله اصلی): ایده و فکر محوری، حادثه، اتفاق یا واقعه‌ای که سلسله کنش/کنش متقابل به‌سوی آن‌ها رهنمون می‌شوند تا آن‌ها را اداره، یا با آن‌ها به‌صورتی برخورد کنند، یا اینکه سلسله رفتارها بد آن‌ها مرتبط‌اند. درواقع همان هسته مورد مطالعه است که در این پژوهش (آموزش سواد تحلیلی) می‌باشد. زمینه: سلسله خصوصیات ویژه‌ای که به پدیده دلالت می‌کنند. زمینه نشانگر یک سلسله شرایط خاصی است که در آن راهبردهای کنش/کنش متقابل صورت می‌گیرد.

شرایط میانجی (مداخله‌گر): شرایط ساختاری که به پدیده تعلق دارند و بر راهبردهای کنش/کنش متقابل اثر می‌گذارند. آن‌ها راهبردها را درون زمینه خاصی سهولت می‌بخشند و یا آن را محدود و مقید می‌کنند.

راهبرد: کنش/کنش متقابل: استراتژی‌های ایجاد شده برای کنترل، اداره و برخورد با پدیده، تحت شرایط مشاهده شده خاص متقابل اثر می‌گذارند. آن‌ها راهبردها را درون زمینه خاصی سهولت می‌بخشند و یا آن را محدود و مقید می‌کنند.

پیامد: نتیجه و حاصل کنش/کنش متقابل.

کدگذاری انتخابی: در این مرحله باید مقولات را با یکدیگر مرتبط ساخت تا نظریه شکل بگیرد. درواقع پس از مرتبط‌سازی مقولات با یکدیگر در سطحی انتزاعی‌تر، و توضیح مفصل هرکدام از مقولات عمده و اصلی در قالب خط داستان به ترسیم دایاگرامی که روابط بین مفاهیم و مقولات تحقیق را نشان می‌دهد پرداخته می‌شود. نکته اساسی در این مرحله، که اساس نام‌گذاری مدل نهایی نظریه داده بنیاد می‌باشد، مقوله هسته است. مقوله هسته، مقوله‌ای است که با مقولات عمده دیگر مرتبط است و به فراوانی در داده‌ها به آن اشاره شده است، این مقوله همچنین باید به‌اندازه کافی انتزاعی باشد که به تولید نظریه بیانجامد (Strauss, 2008).

نحوه ارزیابی و اعتباربخشی به مدل آموزش سواد تحلیلی

بدون وجود دقت علمی، پژوهش (کمی یا کیفی) بی‌ارزش بوده و مطلوبیت خود را از دست می‌دهد. در تحقیقات مختلف معیارهای متفاوتی برای ارزیابی پژوهش‌های کیفی از جمله تحقیقات مبتنی بر روش نظریه‌پردازی زمینه بنیاد ارائه شده است. در رویکرد نظریه‌پردازی زمینه بنیاد، به‌منظور اعتباربخشی به مدل و نتایج تحقیق از "زاویه‌بندی (اجماع / مثلث‌سازی) داده‌ها" و کنترل اعضا و ارزیابی بر اساس معیار "مقبولیت" استفاده می‌شود که شرح مختصری از آن در ادامه ارائه می‌شود. همواره دو معیار اصلی روایی و پایایی برای ارزیابی پژوهش‌های کمی و کیفی مطرح گردیده است. باوجوداین، کوربین و اشتراوس (۲۰۰۸) با بکارگیری این دو معیار برای پژوهش‌های کیفی مخالفت ورزیده و معیار مقبولیت را پیشنهاد داده‌اند. مقبولیت بدین معنی است که یافته‌های تحقیق تا چه حد در انعکاس تجارب مشارکت‌کنندگان، محقق و خواننده در رابطه با پدیده مورد مطالعه موثق و قابل‌باور است؛ به‌منظور ارزیابی کیفیت پژوهش‌های مبتنی بر نظریه‌پردازی داده بنیاد (و همچنین دیگر پژوهش‌های کیفی)، کوربین و اشتراوس ۱۰ شاخص مقبولیت را معرفی کرده‌اند که بر مبنای آن پژوهش حاضر ارزیابی شد.

اجماع داده‌ها یعنی استفاده از منابع چندگانه داده‌ها، مانند گردآوری داده‌ها از گروه‌های مختلف، محیط‌های مختلف، یا در زمان‌های مختلف. به‌طور کلی، زمانی که برای گردآوری داده‌ها از بیش از یک دیدگاه استفاده می‌شود، تصویر کامل‌تری به دست خواهد آمد. کنترل اعضا یا اعتبار پاسخگو تکنیکی است که بدان وسیله محقق مفروضات خود را با یک یا چند نفر از افراد مطلع تحت بررسی کنترل می‌کند و این تکنیک جهت تأیید تفاسیر پژوهشگر به کار می‌رود. در این راستا، در پژوهش حاضر پس از تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها به روش کدگذاری سه‌گانه، به‌منظور اعتباربخشی به مدل تحقیق، متغیرهای استخراج‌شده از مصاحبه‌ها و نتایج حاصل، به ۸ نفر از صاحب‌نظران ارائه شده که عمدتاً برچسب‌های مفهومی الصاقی را با محتوای داده‌ها مناسب و معتبر تلقی نمودند.

نتایج تحلیل داده‌ها: ارائه مدل آموزش سواد تحلیلی

بنا به نظر کرسول (۲۰۰۵) یک نظریه‌پرداز زمینه بنیاد می‌تواند نظریه خود را به سه شیوه ممکن ارائه نماید: به‌صورت نمودار، به شکل تشریحی و روایت یک داستان و یا به‌صورت مجموعه‌ای از گزاره‌ها. در این پژوهش مدل خلق‌شده به دو شکل ارائه می‌شود؛ بدین منظور ابتدا از طریق نمودار مدل آموزش سواد تحلیلی ارائه شده و سپس مدل مذکور روایت و تشریح می‌گردد.

مقوله اصلی: آموزش سواد تحلیلی

آموزش سواد تحلیلی ایده و فکر اصلی این پژوهش بوده است. در انتخاب سرفصل‌های مربوط به آموزش سواد تحلیلی، سعی بر این بود که سرفصل‌های مهمی که در سایر کشورهایی که الگوی سواد

تحلیلی را به‌عنوان یک نقشه راه طراحی و اجرا کرده‌اند، استفاده و با توجه به شرایط آموزشی و محیط فرهنگی کشور و تجربیات مصاحبه‌شوندگان بومی‌سازی گردد. مهم‌ترین عامل در کارایی آموزش سواد تحلیلی طراحی آن است که باید متناسب با اهداف استفاده‌کنندگان موردتوجه واقع شود، در پژوهش حاضر هدف ارائه الگوی آموزش برای افراد ۱۶ تا ۲۰ سال (دوره متوسطه دوم) می‌باشد.

با توجه به موارد بالا دو سرفصل کلی زیر استخراج گردید:

آموزش، مدیریت مطالعه

آموزش: آموزش، عبارت از فعالیت‌هایی است که به‌منظور ایجاد یادگیری در یادگیرنده، از جانب آموزگار یا معلم طرح‌ریزی می‌شود و بین آموزگار و یک یا چند یادگیرنده، به کنش متقابل جریان می‌یابد.

درک مطلب: توانایی خواندن متن، پردازش آن و فهم معنایش است. درک مطلب خود وابسته به مهارت‌های دیگر از جمله تشخیص واژگان است.

ابزارها و تکنیک‌های آموزشی: هر مدرس و معلمی برای موفق شدن در ارائه آموزش نیاز دارد که با تعدادی از ابزارهای آموزشی کار کرده و مهارت‌های خود و دانش‌آموزان را توسعه دهد.

بودجه‌بندی کتاب: بودجه‌بندی و یا بخش‌بندی مطالعه و رسیدن به اهداف مطلوب در بخش خاص یکی از لازمه‌های داشتن سواد تحلیلی است.

مدیریت زمان مطالعه: صرف زمان زیاد برای خواندن واژه‌ها می‌تواند در فرایند درک مطلب تداخل ایجاد نماید. مهم‌ترین اصل برای مدیریت زمان این است که بپذیریم زمان، برای مدیریت کردن است نه اینکه خودمان اسیر زمان شویم. از عوارض اتلاف زمان مطالعه می‌توان به راندمان کم، حواس‌پرتی، کاهش انگیزه مطالعه، پائین آمدن کیفیت مطالعه، هنگام مطالعه زود خسته شدن، نرسیدن به هدف عنوان کرد.

عوامل علی: از آنجاکه شرایط علی مقوله‌هایی هستند که به وجود آورنده مقوله اصلی هستند، طبق نظر مصاحبه‌شوندگان عوامل زیر، شرایط علی شناسایی شده‌اند:

- برنامه‌ریزی و مدیریت فرهنگی خانواده
- رسیدن به حد سواد مطلوب با استفاده از اینترنت اشیا
- ظهور آموزش از راه دور
- بهره‌مندی از فرصت‌های زندگی
- اجتناب از مواجهه با پیامدهای آموزش تک‌قطبی

عوامل ساختاری: بر اساس مصاحبه‌های انجام شده، راهبردهای دستیابی به الگوی آموزش سواد تحلیلی از زمینه و بسترهای زیر تأثیر می‌گیرد:

- خرده‌فرهنگ کشور_استان_شهر
- سیستم آموزشی کشور
- فرهنگ خانواده

عوامل مداخله‌گر: با توجه به اینکه شرایط مداخله‌گر، شرایط زمینه‌ای عمومی است که بر راهبردها تأثیر می‌گذارند با تحلیل اظهارات مصاحب شوندگان عامل زیر، عامل مداخله‌گر شناسایی شده است.

- پیچیدگی مؤلفه‌های تحلیلی
- ویژگی‌های ارثی از قبیل هوش
- شرایط اقتصادی خانوار

راهبردها: در این بخش راهبردهایی ارائه می‌شود که با توجه به شرایط علی مذکور در بستر شرایط زمینه‌ای و شرایط مداخله‌گر استخراج شده است:

- برگزاری دوره‌های آموزشی بلندمدت و میان‌مدت
- برگزاری کارگاه‌ها و سمینارهای آموزشی
- استفاده از مجله، بروشور و انیمیشن مفهومی
- چاپ کتاب
- طراحی وبسایت و برنامه‌های رایانه‌ای
- گنجاندن در کتب درسی و سرفصل دروس از ابتدائی تا دانشگاه
- فرهنگ‌سازی گسترده از طریق رسانه ملی
- آموزش خانواده‌ها جهت همکاری با فرزندان

پیامدها:

افزایش سواد تحلیلی دانش‌آموز و خانواده، تقویت قدرت تحلیل، مدیریت اثربخش کتاب و کتاب‌خوانی، افزایش بازدهی تحصیلی دانش‌آموزان و دانشجویان، کاهش گسست‌های آموزشی ناشی از عدم درک مسئله

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر الگوی آموزش سواد تحلیلی در ایران را ارائه کرده است. طبق یافته‌ها برنامه‌ریزی و مدیریت فرهنگی خانواده، رسیدن به حد سواد مطلوب، استفاده از اینترنت اشیا، ظهور آموزش از راه دور، بهره‌مندی از فرصت‌های زندگی اجتناب از مواجهه با پیامدهای آموزش تک‌قطبی به‌عنوان شرایط علی در مقوله آموزش سواد تحلیلی شناسایی شده‌اند. در دنیای مدرن امروز، بدون توانایی در درک مسائل و دانستن الفبای تحلیل و تفسیر مطالب و در یک کلمه داشتن سواد تحلیلی، موفقیت غیرممکن است. سواد تحلیلی، مفهوم گسترده‌ای شامل اطلاعات و رفتار افراد، برای مواجهه با هجوم اطلاعات سایبری می‌باشد. افرادی که از نظر تحلیلی دارای سواد هستند، سه توانایی را در خواندن و نوشتن نشان می‌دهند: توانایی خواندن و پاسخ دادن به استدلال با هوش و تشخیص (خواندن تحلیلی)، توانایی ساختن استدلالی که عقلاً قانع‌کننده باشد (نوشتار تحلیلی)، و توانایی تشخیص، که چه موقع تجزیه و تحلیل استدلالی فراخوانده می‌شود و چه زمانی درخواست نمی‌شود.

به‌طورمعمول، مدارس و مراکز آموزشی وظیفه آموزش دانش‌آموزان در خواندن و نوشتن تحلیلی را به دوره‌های مهارت‌های تفکر انتقادی یا استدلال که معمولاً توسط گروه‌های خاص تدریس می‌شوند، سپرده‌اند. این دوره‌ها فرصت‌هایی را برای دانش‌آموزان فراهم می‌کنند تا در تجزیه و تحلیل و ساختن استدلال شرکت کنند و تمرین کنند. نتایج کار در اینجا دلگرم‌کننده است: مطالعات روان‌شناختی - مانند تحقیق انجام شده توسط کوهن، شاو و فلتون - نشان می‌دهد دانش‌آموزانی که دوره‌های تفکر انتقادی را می‌گذرانند، می‌توانند محتوای بحث‌برانگیز را در مطالب شفاهی و نوشتاری ارزیابی کنند و آن‌ها برخی از تسهیلات را در زمینه جمع‌آوری و ارزیابی شواهد در مطالب خود توسعه دهند. اما سیستم ارائه دوره‌های ویژه در این نوع تحلیل محدودیت‌هایی دارد. در چنین مواردی، آن‌ها می‌توانند مهارت‌های تحلیلی را از طریق کار در دوره‌هایی که هیچ‌گونه وظیفه خاصی برای ارائه آموزش در این مهارت‌ها ندارند، به‌دست آورند. بدیهی است که این خودآموزی امری ضربه‌زننده است. نه تنها این، بلکه داشتن سواد تحلیلی فرآیندی است که لزوماً با گذشت زمان اتفاق می‌افتد. این بدان معنی است که دانش‌آموزان - از جمله کسانی که آموزش‌های لازم را دیده‌اند - باید مهارت‌های تحلیلی خواندن و نوشتن خود را به‌طور مداوم تمرین و توسعه دهند. این عمل می‌تواند و مسلماً باید، فراتر از کلاس تفکر انتقادی، در محیط‌های متنوع برنامه درسی ارائه شده توسط مدارس و مراکز آموزشی گسترده‌تر باشد.

برای تقویت سواد تحلیلی ممکن است، مربیان دانش‌آموزان خود را ملزم به خواندن و نوشتن تحلیلی مطابق با الگوهای رایج کنند. مربیان باید دانش‌آموزان را ترغیب کنند که به ترتیب متناسب با وظایف خواندن و نوشتن، تأمل تحلیلی انجام دهند. ما با اعتقاد به اطلاعات ارائه شده بزرگ شدیم. ما از طریق درک تجارب یادگیری نیاز به اتخاذ مواضع انتقادی به آنچه یاد گرفته‌ایم، داریم و از پذیرش منفعلانه موارد و مطالب دوری می‌کنیم. دانش‌آموزان امروزی در مدارس با بسیاری از منابع اطلاعاتی بیشتر از تصور ما نسبت به سن و سال و شرایط آن‌ها ارتباط برقرار می‌کنند و همان‌طور که آن‌ها منابع را مطالعه می‌کنند نیاز به سؤال کردن در آن‌ها پدید می‌آید. آن‌ها احتیاج دارند به اینکه بدانند منظور نویسنده چیست؟ (Perez-Pena, 1997). نقطه شروع برای کمک به دانش‌آموزان برای آگاهی تحلیلی به‌منظور پی بردن به موضع و ایده‌های نویسنده و مطلب نوشته شده بسیار اهمیت دارد. همچنین محیط‌هایی که برای دانش‌آموز به‌منظور تقویت سواد تحلیلی مهم است از جمله آن می‌توان به معلم و کلاس درس اشاره کرد (Ravitch, 1974). رویکرد تحلیلی به‌عنوان یک رویکرد مهم قابل توجه است و اینکه دانش‌آموزان چه زمانی در یادگیری از منظر رویکرد تحلیلی استفاده می‌کنند. در این رویکرد دانش‌آموزان نه تنها نقش قفل‌شکن دارند بلکه از دریچه یک منتقد مطلب را بررسی می‌کنند (Street, 2005).

بر اساس الگوی ارائه شده، خبرگان معتقدند که با متأثر شدن از شرایط ساختاری و مداخله‌گر از قبیل، سیستم آموزشی کشور، خرده‌فرهنگ معیشتی، فرهنگ خانواده و پیچیدگی مؤلفه‌های تحلیل محتوا می‌توان از راهبردهایی برای آموزش سواد تحلیلی از قبیل برگزاری کارگاه‌ها و سمینارهای آموزشی، برگزاری دوره‌های آموزشی میان‌مدت و بلندمدت، استفاده از مجله، بروشور و انیمیشن، چاپ کتاب، طراحی وبسایت و برنامه رایانه‌ای، گنجاندن در کتب درسی و سرفصل دروس از ابتدایی تا دانشگاه، بازی وارسازی، فرهنگ‌سازی گسترده از طریق رسانه ملی و آموزش خانواده‌ها برای مشارکت دادن فرزندان در اتخاذ تصمیمات و تحلیل مسائل مختلف خانوادگی استفاده گردد. آنچه مسلم است نقش نظام‌های آموزشی و مدرسه در ایجاد رشد و توسعه سواد تحلیلی در جوامع امروزی بیش‌ازپیش حائز اهمیت است. با توجه به این که یکی از مهم‌ترین کانال‌ها در برخورداری دانش‌آموزان از سواد تحلیلی، استفاده از محتوای آموزشی مناسب است، لذا کتاب‌های درسی و کارگاه‌های آموزشی می‌توانند در زمینه ایجاد و توسعه مهارت‌های تحلیل امور نقش بسزایی داشته باشند. باید توجه داشت که مهم‌ترین عامل در کارایی آموزش سواد تحلیلی طراحی آن است که باید متناسب با اهداف استفاده‌کنندگان باشد. در راستای این امر سرفصل‌های کلی با توجه به شرایط آموزشی و فرهنگی

کشور و تجربیات مصاحبه‌شوندگان شامل مدیریت مطالعه، مدیریت زمان و مفهومیابی و جهت‌گیری مطالعه تدوین و اجرای برنامه آموزش سواد تحلیلی برای گروه سنی ۱۶ تا ۲۰ سال (دوره متوسطه دوم) ارائه گردید. درنهایت می‌توان گفت با بومی‌سازی تعریف سواد تحلیلی و گنجاندن مفاهیم تحلیلی در کتب مدارس و نیز ابتکار عمل در آغاز دوره‌های آموزش سواد تحلیلی برای اقشار مختلف جامعه که در حال حاضر درگیر هجوم اطلاعات گوناگون از طریق شبکه‌ها و رسانه‌های مختلف هستند پیامدهای مثبتی از قبیل افزایش قدرت بینش خانواده، تقویت سیستم آموزشی کشور، مدیریت اثر بخش اهداف خانواده و فرد، افزایش سطح سواد فرد و جامعه، عملیاتی کردن اهداف آموزشی، کاهش گسست‌های خانوادگی ناشی از مسائل آموزشی تک‌قطبی در سطح جامعه ایجاد خواهد شد.

پیشنهاد‌های کاربردی تحقیق

۱. بسته به ضرورت آموزش سواد تحلیلی و تأثیر آن بر نظام آموزشی کشور، لازم است برنامه درسی برای مقاطع مختلف تحصیلی تدوین و همچنین دوره‌های آموزش سواد تحلیلی برای اقشار مختلف جامعه طراحی گردد.
۲. برنامه‌ریزان درسی که متولیان اصلی تدوین برنامه درسی هستند، با استفاده از نتایج این پژوهش با مسائل و رؤس کلی آموزش سواد تحلیلی آشنا شده و در جهت تعیین اهداف، محتوا، روش و ارزشیابی مناسب بکوشند.
۳. با استفاده از نتایج این پژوهش دوره‌های آموزشی، جهت بالا بردن آگاهی و آشنایی بیشتر معلمان با مقوله سواد تحلیلی گذاشته شود، تا این امر درنهایت به یادگیری بهتر دانش‌آموزان منجر شود.
۴. در مرحله طراحی برنامه آموزش سواد تحلیلی برای تنظیم محتوا، از روش سازمان‌دهی موضوعات مجزا که هدف آن اکتساب دانش و ایده در موضوع مورد تدریس و توسعه و پرورش انضباط ذهنی از طریق مطالعه آن موضوع می‌باشد، استفاده شود.

محدودیت‌های اجرای تحقیق

یکی از محدودیت‌های پژوهش حاضر مربوط به رویکرد تحقیق است. از آنجاکه در پژوهش‌های کیفی پدیده موردنظر در بستری که رخ می‌دهد مورد مطالعه قرار می‌گیرد، لذا امکان تعمیم‌پذیری نتایج و یافته‌های تحقیق به دیگر شرایط و موقعیت‌ها محدود می‌باشد. بنابراین به‌راحتی نمی‌توان نتایج تحقیق حاضر را به دیگر حوزه‌ها تعمیم داد. در پژوهش‌های کیفی امکان بروز و دخالت دادن پیش‌فرض‌ها و تعصبات پژوهشگر ممکن است یافته‌ها و نتایج تحقیق را خدشه‌دار نماید که البته در پژوهش حاضر

تلاش شده تا حد امکان بدون سوگیری عمل شود و صرفاً براساس تجارب و نظرات مصاحبه‌شوندگان که عموماً در حوزه آموزش و برنامه‌ریزی درسی بوده‌اند، نتایج استخراج شود. از دیگر محدودیت‌های پژوهش‌های کیفی این است که امکان تفاسیر مختلف از پدیده مورد بررسی وجود دارد به همین دلیل تفسیر صورت گرفته از آموزش سواد تحلیلی در پژوهش حاضر تنها یکی از تفاسیر ممکن و پذیرفتنی در مورد آن است و امکان وجود تفاسیری دیگر از آن نیز وجود دارد.

ملاحظات اخلاقی

در جریان اجرای این پژوهش و تهیه مقاله کلیه قوانین کشوری و اصول اخلاق حرفه‌ای مرتبط با موضوع پژوهش از جمله رعایت حقوق آزمودنی‌ها، سازمان‌ها و نهادها و نیز مؤلفین و مصنفین رعایت شده است. پیروی از اصول اخلاق پژوهش در مطالعه حاضر رعایت شده و فرم‌های رضایت‌نامه آگاهانه توسط تمامی آزمودنی‌ها تکمیل شد.

حامی مالی

هزینه‌های مطالعه حاضر توسط نویسندگان مقاله تامین شد.

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است. این مقاله قبلاً در هیچ نشریه‌ای اعم از داخلی یا خارجی چاپ نشده است و صرفاً جهت بررسی و چاپ به فصلنامه تدریس پژوهی ارسال شده است.

Reference

- Babaiemojarad, A.H., & Fathabadi. J. (2020). Comparison of the effect of phonetics and complete language education on the writing literacy of first grade male students. *Journal of Research in Teaching*, Vol 7, No 4, 170-191. (Persian)
- Bransford, I. D, Franks, J. I, Vye, N. I., & Sherwood, R. D. (1989). New approaches to instruction: Because wisdom can't be told. In S. Vosniadou & A. Ortony (Eds.), *Similarity and analogical reasoning*. pp. 470-497. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Brooke, R. (1987). Underlife and writing instruction. *College Composition and Communication*. 38.2(May): 141-153.

- Bulgurcuoglu, A.N. (2016). "Relationship between critical thinking levels and attitudes towards reading habits among pre-service physical education teachers" academic Journals.
- Crooks, S. (2008). Developing Analytical Literacy: The Template Approach. *Compendium*, 2, 1(1), 1-4.
- Curry, J. A. (1997). Teaching professional practice in Canadian planning schools. *Canada Plan*, 25-27. https://en.wikipedia.org/wiki/Critical_literacy.
- Delavar, A. (2012). Educational and psychological Research. *Virayesh*. (Persian)
- Ebrahimpour Koumleh, S., Naderi, E., Seif Naraghi, M. (2017). Determine the Desirable Characteristics of the Elements of Social Studies Curriculum in order to Provide a Model for Improving Primary School Students' Problem Solving Skills and Its Evaluation from Curriculum Specialists and Related Teachers' Viewpoint. *Journal of Research in Teaching*, Vol 4, No 3. (Persian)
- Grabinger, R. S. (1996). Rich environments for active learning. In D. H. Jonassen (Ed.), *Handbook of research for educational communications and technology*. pp. 665-692. New York: Simon & Schuster Macmillan.
- Graff, G. (2002). *Beyond the culture wars: How teaching the conflicts can revitalize American education*. New York: Norton. 2002.
- Karimian, H. (2018). Critical Thinking Skills in Teachers' Teaching Methods. *Journal of Research in Teaching*, Vol 6, No 1. p.p.143-161. (Persian)
- Lindemann, E. (1995). *A rhetoric for writing teachers*. New York: Oxford University Press.
- Marzano, R. J. (2004). *Building Background Knowledge for Academic Achievement: Research on What Works in Schools* ERIC#: (ED489049). Association for Supervision and Curriculum Development.
- Mayher, J. (1997). *Uncommon sense: Theoretical practice in language education*. Portsmouth, NH: Boynton-Cook, Heinemann.
- Perez-Pena, R. (1997). Study shows New York has the greatest income gap. *New York Times*, December. 12: A1.
- Ravitch, D. (1974). *The great school wars: New York City, 1805-1973*. New York: Basic.
- Russell, D. (1995). "Activity Theory and Writing Instruction." In *Reconceiving Writing, Rethinking Writing Instruction*. Ed. Joseph Petraglia, Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum. 51-77.
- Schaefer, R. T. (2006). *Sociology Matters*: McGraw-Hill.
- Sharifi, B., Niazazari, K, Jabbari, N. (2020). Presenting a model for achieving effective academic guidance of students in the Iranian educational system,

- Quarterly Journal of New Approach in Educational Management, Vol 11, No 49, 135-158.
- Shor, I. (1999). "What is Critical Literacy?" Journal of Pedagogy, Pluralism, and Practice. Vol. 1: Iss. 4, Article 2. Available at: <https://digitalcommons.lesley.edu/jppp/vol1/iss4/2>.
- Sklar, H., & Chuck, C. (1997). Forbes 400 World Series. The Nation. October 20: 5-6. Smart, Tim. GE '97 profit hits a record \$8.2 billion. Washington Post. January 23: G3.
- Strauss, A., & Corbin, J. (2008). Principles and Methods of Qualitative Research, Basic Theory and Practices, Translation by Biouk Mohammadi, Tehran, Institute of Humanities and Cultural Studies.
- Street, B. (2005). Understanding and Defining Literacy. UNESCO Reports.
- Tyack, D., & Larry, C. (1995). Tinkering toward utopia: A century of public school reform. Cambridge: Harvard University Press.
- UNESCO. (2004). United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, place de Fontenot.
- Wertz, R., Fosmire, M., Purzer, S., Iglesias S.A. R., & Sapp, N.M. (2013). "Work in Progress: Critical Thinking and Information Literacy: Assessing Student Performance" ase annual conference and exposition.